

deling, der dog tydeligvis har den svag-
hed, at de enkelte bidrag kun i ringe
grad kommer i dialog med hinanden og
trækker på fælles indhøstede resultater.
Müller-Willes sammenfatning formår
således hverken at problematisere eller
sammenfatte det fremlagte. Dermed
fremstår kun nogle meget grove hoved-
linier i periodens overgang fra heden-
skab til kristendom, hvor en hovedkon-
klusion må være den forskelligartede
intensitet, hvormed øst- og vestkirken
gjorde sig gældende i missionsarbejdet i
regionen. Det var tydeligvis vestkirken,
der af forskellige (teologiske) grunde
kom til at præge de fleste af områderne,
hvorimod østkirkens indflydelses- og
påvirkningsområde var væsentligt min-
dre og endda svindende, efterhånden
som de vesterlandske missionærer, ho-
vedsageligt fra Tyskland, kom længere
østpå. Faktisk er en interessant pointe i
en af artiklerne den, at det kirkelige
skisma imellem øst og vest i 1054 først
reelt slog igennem i Baltikum i 13.
århundrede, hvor vesterlandske korsfar-
ere tørnede sammen med ortodokse
russere. Indtil da synes der ikke at have
været det store skel imellem latinske og
ortodokse kristne i regionen (man kan
så spørge sig, hvor mange kristne der
overhovedet fandtes i Baltikum f.eks.
omkring 1200?).

Begge bind indeholder et væld af un-
dersøgelser af især arkæologisk, ikke-
skriftligt materiale fra landene omkring
Østersøen (f.eks. udgravninger fra grav-
pladser, jordfund i almindelighed, ud-
smykninger på bygninger etc.). Der
præsenteres således en del fundmateria-
le, som i hvert fald for undertegnede var
nyt – i særdeleshed i de artikler, der er
skrevet af baltiske og russiske forskere.
På den anden side er der en række påfal-
dende mangler ved bindene, som des-
værre også springer i øjnene. Mange ar-
tikler kommer egentlig ikke (ud fra et
dansk synspunkt) med noget nyt og bru-

ger tilmed gammel/forældet litteratur,
der ikke hjælper forfatteren til ny erken-
delse. Megen nyttig international litte-
ratur synes udeladt – både hvad angår
missionen i den tidlige middelalder og
den senere korstogsbevægelse. F.eks. er
der for de baltiske landes vedkommen-
de reelt ingen af de mange bidragsyde-
re, der forsøger at beskrive den euro-
pæiske korstogsbevægelse som en (må-
ske?) væsentlig og betydningsfuld del
af denne overgang fra hedenskab til kri-
stendom i den østlige del af østersøre-
gionen. I stedet gentages eksempelvis
en unuanceret (og formodentlig falsk)
sondring mellem en tidlig fredelig mis-
sion i modsætning til en senere voldelig
tvangs- eller sværdmission. Også vur-
deringen af Bernhard af Clairvaux i
hans opfordring til korstog mod slaver-
ne kunne med fordel (re)vurderes på
baggrund af den nyere forskning, hvil-
ket ikke synes at være sket i nærværen-
de publikation. I stedet fastholdes det
bastante »dåb eller død«. Man kunne
også ønske sig, at forfatterne havde set
lidt mere på de institutioner, der på den
ene eller anden måde var eller blev en
del af dette trosskifte i regionen. For det
baltiske område f.eks. et omfattende
borgbyggeri, anlæggelsen af »tyske«
byer, introduktionen af østlige og vestli-
ge klostresamfund m.m. – alt sammen
inden for den angivne tidsramme.

På trods af disse mangler er de to
bind som antydte informative og præ-
senterer, særligt på det arkæologiske
område, et væld af detailstudier i områ-
der, der ellers ofte ligger uden for en
skandinavisk blikvinkel.

Carsten Selch Jensen

Mia Korpiola (ed.): *Nordic Perspectives
on Medieval Canon Law*. (Publicati-
ons of Matthias Calonius Society, II,
University of Helsinki, 1999). 166 s.

James Brundage kom til Finland, og det

benyttede Helsinki Universitet som anledning til at lave et seminar om kanonisk ret, hvis bidrag udgives her. De er spændende at læse og giver indtryk af nogle generelle tendenser i nordisk middelalderhistorie netop nu.

Halvdelen af bidragene handler om ægteskab, der jo, som de fleste ved, fylder meget i både det enkelte menneskes liv og i kanonisk ret, mens andre kanoniskretslige emner som krig, økonomiske transaktioner, kirkeadministration, forhold til kættere og ikke-kristne fylder meget mindre i dette tekstudvalg. Der er altså emner nok at kaste sig over, og denne bog er en god begyndelse og inspirationskilde til videre arbejde.

Perspektivet gøres klart fra begyndelsen af Mia Korpiola. Interessen for det fælles europæiske er styrket, blandt andet som følge af EU, og at beskæftige sig med kanonisk ret kan være et middel til at ændre en nationalhistorisk tradition, som har fokuseret på det nationalt særegne og desuden er publiceret næsten udelukkende på skandinaviske sprog. Derfor dette seminar, derfor en publikation på engelsk (og et enkelt bidrag på tysk). Perspektivet deles af de enkelte bidrag. De fleste ønsker at vise, at de nordiske lande blev en del af en generel vesteuropæisk kirkelig kultur – i større eller mindre grad og mere eller mindre i konflikt med ældre, skandinaviske forestillinger.

James Brundage indleder med en velskreven artikel om forholdet mellem klient og advokat i middelalderen. Klienten vil altid lyve og ønsker hævn mere end retfærdighed, blev advokaterne belært. Det gælder vel også i dag, men på to afgørende punkter adskilte det middelalderlige forhold mellem klient og advokat sig fra det nutidige. Det ene var formelt; advokaten havde ikke tavshedspligt og kunne lække fortrolige oplysninger fra klienten under retssagen. Det andet var mere overordnet eller

etisk. Det var advokatens opgave at finde sandheden, ikke at forsvare sin klient for enhver pris, og dermed kunne advokaten også skifte side undervejs i sagen, selv om det blev frarådet.

Christian Krötzl gennemgår detaljert helgenkåringprocessen for Thomas af Cantilupe, død 1282. Retsgrundlaget for helgenkåring var ikke formaliseret i middelalderen, men sammenstykket hist og pist fra og afhængig af fx generelle regler om vidneudsagns værdi. Vigtige kategorier var *publica fama* og *opinio*, den offentlige og almindelige mening blandt gode og uberygtede borgere, og hvad det var, blev diskuteret. Det righoldige materiale fra netop denne proces giver endvidere mulighed for at følge vurderingen af de enkelte vidner efter, om de var lærde, adelige, kvinder eller mænd.

I en spændende artikel gennemgår Virpi Mäkinen argumenter om fattigdom fra højmiddelalderen. En ekstrem fattig skal man give almisser, og hvis han stjæler af nød – for at overleve – er det ikke tyveri. Denne regel ifølge naturloven (modsat positiv, menneskeskabt lov) er objektiv, man kan altså ikke straffe for den; men det blev diskuteret, om den også var subjektiv, således at den ekstremt fattige kunne påberåbe sig sin ret til at stjele for at overleve. Diskussionerne får betydning for to større problemfelter, nemlig hele 1300-tallets diskussion af tiggermunkenes selvvalgte fattigdom og opkomsten af tanken om individuelle naturlige rettigheder i løbet af 1200-tallet – et af fundamentene for moderne menneskerettighedsdefinitioner. Det må Mäkinen gerne skrive mere om fremover.

Jussi Varkemaa gennemgår Conrad Summenharts håndbog om moralsk sund handelsadfærd, blandt andet om kontraktlige forhold og deres afhængighed af opfattelsen af individuel frihed. Per Ingesman gennemgår de frygteligt

få kilder fra dansk middelalder til udbredelsen af den kanoniskretslige videnskab og konkluderer, at der eksisterede en kanoniskretslig kultur, som nu er svær at eftervise detaljeret, men som heller ikke har været noget forskningsområde i Danmark.

Agnes Arnórsdóttir og Mia Korpiola behandler i hver sin artikel ægteskabet i henholdsvis Island og Skandinavien, begge ud fra en antagelse om, at to systemer var i konflikt – eller i en »uneasy harmony« – nemlig et gammelt nordisk og et nyt kanoniskretsligt. Det fik betydning for den konkrete udformning af det kanoniskretslige ægteskab, der overtog verdslige elementer for at tilpasse sig de givne omstændigheder.

Michael H. Geltings artikel om ægteskab, fred og incestforbud forsøger at finde en logik bag det upraktiske forbud mod ægteskab inden for de nærmere rader, nemlig at få så mange som muligt gjort i familie med hinanden for dermed at skabe fred. Han viser med yske Lov og Coutumes de Beauvais (1283), hvordan tanken blev optaget af aristokraterne og ironisk nok vendt til gen fordel: ved at udvide familien blev redsen af mulige støtter i fejder stør-

Endelig skriver Kirsi Salonen om fin- »illegale« ægteskaber 1449-1523 ud fra sine studier i Vatikanets pönitentiarsarkiv, som først blev åbnet for forskere i 1983. Hun gennemgår 35 ægtekabssager, hvor par, som måske havde været lykkeligt gift i årevis, pludselig opdager, at de er for nært beslægtet og søger pavelig dispensation. En forklaring på det er hensynet til børns arveaf, en anden kan have været socialt pres fra omgivelserne.

Tilsammen giver *Nordic Perspectives in Medieval Canon Law* et indtryk af nyt materiale og af nye spørgsmål, som har stor interesse for historikere i hele Skandinavien, og bogen præsenterer

også aspekter af nordisk historie, som kan være af interesse internationalt.

Kurt Villads Jensen

Tor Weidling: *Adelsøkonomi i Norge fra reformasjonstiden og fram mot 1660*. (Scandinavian University Press/Universitetsforlaget, Oslo, 1998). 652 s., 570 NOK.

Adelen har traditionelt spillet en lille rolle i norsk historieskrivning om tiden efter reformationen. De sidste 10-20 år har der dog været en betydelig interesse for emnet, og et større adelshistorisk projekt blev igangsat. Denne monumentale disputats må betegnes som det hidtil væsentligste resultat.

Weidlings emne er den adelige økonomi, og hovedmålet er at afklare, om adelen var økonomisk aktiv og præget af en økonomisk rationalitet, eller om kulturelle normer forhindrede dette. Forfatterens metode er en kombination af bredde- og dybdeanalyse. Med udgangspunkt i et antal hyldningslister, rostjenestetaksationer mv. opstilles adelsmatrikler for flere udvalgte tidspunkter. Hvor man tidligere ofte alene har regnet gamle norske slægter for norske, arbejder Weidling med det langt mere frugtbare begreb »norskbosatte« adelige, og det er dem, der indgår i matriklerne. For de enkelte undersøgelsesår undersøges så vidt muligt alle de norskbosatte adelsmænds uddannelse, embedskarriere og godsbesiddelse. Også på flere væsentlige godsøkonomiske felter som arrondering, hovedgårdenes størrelse, udsæd, besætning og personale og omfanget af adelig savværksvirksomhed dækker afhandlingen bredt. Resultaterne fremlægges dels i afhandlingens kapitler, dels i form af et meget omfattende bilagsmateriale.

Disse breddeanalyser kombineres med en dybdestudie af to adelsfamilier gennem tre generationer – eller i alt